

DOĞU KARADENİZ HAYVANCILARI VE ÇOBANLARININ
GELENEKSEL VETERİNERLİK UYGULAMALARINA DÖNÜK
TESPİT VE DEĞERLENDİRMELER
SOME REMARKS ON THE TRADITIONAL ANIMAL TREATMENT
AND HEALING PRACTICES OF BLACK SEA LIVESTOCK FARMERS
AND SHEPHERDS

MUSTAFA AÇA

Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Dr., Karadeniz Technical University, Faculty of Letters, Department of Turkish Language and Letter
mustafaaca@hotmail.com

ORCID ID: orcid.org/ 0000-0002-0784-9846

Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi-Journal of Turkish Researches Institute
TAED-61, Ocak-January 2018 Erzurum
ISSN-1300-9052

Makale Türü-*Article Types* : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-*Received Date* : 28.11.2017
Kabul Tarihi-*Accepted Date* : 30.12.2017
Sayfa-*Pages* : 127-144
DOI- : <http://dx.doi.org/10.14222/Turkiyat3851>

www.turkiyatjournal.com
<http://dergipark.gov.tr/ataunited>

This article was checked by iThenticate or Turnitin.

**DOĞU KARADENİZ HAYVANCILARI VE ÇOBANLARININ
GELENEKSEL VETERİNERLİK UYGULAMALARINA DÖNÜK TESPİT
VE DEĞERLENDİRMELER***

SOME REMARKS ON THE TRADITIONAL ANIMAL TREATMENT AND
HEALING PRACTICES OF BLACK SEA LIVESTOCK FARMERS AND
SHEPHERDS

MUSTAFA AÇA

Öz

Kadim dönemlerden günümüze uzanan hayvancılık eksenli kültürel mirası, bölgenin ilk Türk yerleşimcileri olan atalarından devralıp sürdürmeye çalışan Doğu Karadeniz hayvancı toplulukları ve çobanları, tabiatın takvim döngüsü ile uyumlu biçimde yaylak, güzlek ve kışlak alanlarında sayıları her geçen gün azalıyor olsa da hayvan sürüleri muhafaza etmeyi sürdürmektedirler. Geçimlik ölçekte hayvancılık uygulamalarının çeşitli biçimlerde ve alanlarda sürdürüldüğü Doğu Karadeniz’de hayvan sahipleri ve çobanlar hayvancılık eksenli kültürel süreçlerin dinamik biçimde uygulayıcısı ve aktarıcısı olmaya devam etmektedirler. Doğu Karadenizli hayvancılar ve çobanlar, yüksekliği 3000 metreye ulaşan yayla ve oba yerleşimlerine dâhil meralarda nisan ve kışım ayları arasında küçükbaş sürülerini en iyi şekilde beslemek ve muhafaza etmek için çabalamaktadırlar. Yayla hazırlığından yaylaya çıkışa, yayla döneminden yayla dönüşüne kadar her bir süreci pek çok geleneksel kültür unsuruyla kuşatılmış olan hayvancılık uygulamaları içinde hayvan sahipleri veya çobanlar sadece yaylalarda değil tüm faaliyet alanlarında ihtiyaç duyulan hallerde hayvanlarını çoğu zaman kendi geleneksel bilgileri ile tedavi etmektedirler. Sınırlı geçim kaynakları ve gelirleri ile çoğu zaman bilimsel bilginin temsilcileri olan veterinerlerden yararlanamayan hayvancılar, atalarından aldıkları geleneksel bilgiyi güncel tutmakta ve bu bilgiyi sayıları azalmakta olan genç temsilcilere aktarmaktadırlar. Bu çalışmada bölge hayvancılarının geleneksel veterinerlik uygulamalarında tercih ettikleri ve saha çalışmalarında kullanılan katımlı gözlem ve mülakat

Abstract

Despite their dwindling numbers the livestock farmers and shepherds strive to preserve the rich cultural heritage that extends to our day from the first Turkish settlers of the Black Sea region in harmony with the seasonal cycle of the nature on the winter, summer and fall pastures. In the region, animal husbandry and its practices survive on a subsistence scale and the owners of the herds and the shepherds are still seen as the dynamic representors and transmitters of the livestock based cultural processes. The livestock farmers and shepherds has been trying to preserve and feed their cattle herds in the best condition between the months of April and November of each year at altitudes reaching as high as 3000 meters used as grazing lands belonging to the pasture settlements. These livestock owners and shepherds often times treat and heal their cattle with their traditional knowledge that benefits from all aspects of the pasture culture. The livestock farmers usually cannot benefit from veterinarian service because of their limited income sources. Instead they rely on traditional knowledge that they acquired from their fathers, and transfer this constantly updated knowledge to their sons. This study subjects the traditional animal treatment and healing practices of the livestock owners and shepherds by evaluating the rational, superstitious and mixed treatment forms, belief and thinking patterns and the cultural codes, functions and effects of these elements to

* Bu çalışma, TÜBİTAK (SOBAG-3001) tarafından desteklenen 115K098 numaralı “Türk Halk Bilimi ve Etnografyası Perspektifinden Giresun, Trabzon ve Rize Yöreleri Çobanlık Mesleği ve Hayvancılık Kültürü Üzerine Bir Alan Araştırması” adlı araştırma projesi kapsamında ulaşılan verilerle hazırlanmıştır.

yöntemleri ile tespit edilen akılcı, büyüklük ve akılcı-büyüklük katışık nitelikler taşıyan sağaltma biçimleri, inanış ve düşünüş kalıpları, temsil ettikleri kültürel kodlar, işlevsellikleri ve geleneksel dünya görüşüne etkileri gibi bağlamsal öğelerle birlikte değerlendirilmeye çalışılacaktır. Bütüncül bir kültür envanterinin henüz hazırlanmadığı Doğu Karadeniz bölgesinde hayvancılığın bölge kültürü üzerindeki etkileri de ayrıca değerlendirilecek, bölgeye dönük olarak gerçekleştirilecek bütüncül kültür araştırmalarına bir perspektif sunulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Doğu Karadeniz, sözlü kültür, çoban, halk veterinerliği

the traditional worldview. The data compiled was obtained through field research by participant observation and interviews. The findings of the study sheds light on the effects of animal husbandry on the regional culture by providing perspective on the general cultural studies to be conducted about the region and laying bricks for the unfinished cultural inventory of the region.

Key Words: Black Sea region, oral culture, shepherd, folk veterinary

Giriş

İhtiyaçlar hiyerarşisi içinde ilk sırada bulunan beslenme ihtiyacını başlangıçta toplayıcılıkla, sonrasında ise avcılıkla karşılamaya çalışan kadim insan toplulukları, ussal ve ruhsal birikimlerinin bir sonucu olarak içinde yaşadıkları doğal çevrenin diğer canlıları konumunda olan hayvanlardan bazılarını evcilleştirmek suretiyle medeniyet yolculuğunda önemli bir adım atmışlardır (Soylu, 1982: 91). Beslenme başta olmak üzere, ulaşım ve korunma gibi ihtiyaçların karşılanması amacıyla at, deve, inek, koyun, keçi, köpek vs. gibi hayvanların evcilleştirilmesi ile birlikte profesyonel nitelikli hayvancılık uygulamalarının ilk örnekleri ortaya çıkmıştır.

Türk iktisadi hayatının yanı sıra kültürel yaratım ve aktarım süreçleri içinde önemli bir yere sahip olan hayvancılık, Doğu Karadeniz Bölgesi'ne sistematik biçimiyle ilk olarak Oğuz gruplarından biri olan Çepniler arasında görülmüştür. Bölgenin bütünüyle Türk hâkimiyetine girmesi ile birlikte hayvancılığın en önemli geçim kaynaklarından biri haline geldiğini söylemek mümkündür. Önceki yurtlarındaki kültürel miraslarını bu yeni yurtlara aktaran Türk zümreleri, hayvancılık etrafındaki kültürel birikimlerini de bölgeye taşımışlardır. Tarihçi Tirebolulu Alparslan, bu görüşü destekler biçimde, göçebe hayatı yaşayan ve sürüleri ile birlikte büyük göç dalgaları halinde Anadolu'ya yayılan Türkmen boylarından Çepni Türklerinin, Trabzon ve çevresinin 1461 yılında Türklerin eline geçmesiyle bu bölgede çoğaldıklarından bahsetmiş ve bugün bile yaylacılık faaliyetiyle ilgili sürdürülen birçok geleneğin bir bölümünün 450-500 yıl öncesinden devam ettirildiğini belirtmiştir (Zaman, 2000: 226). Bölgedeki hayvancılık uygulamaları güncel durumunu aşağıda belirtilen alanlarda ve usullerde takip etmek mümkündür:

a. *Sahil şeridinde yer alan birbirine yakın mesafelerdeki köylerde gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetleri:* Bu alanlarda hayvancılık oldukça küçük ölçekli olup daha ziyade inek besiciliğine dayalıdır. Fındık, çay ve mısır gibi tarım ürünlerinin nispeten daha fazla yetiştiği bu alanlarda bölge insanı öncelikle kendi temel ihtiyaçlarını karşılayabilecek ölçüde birkaç büyükbaş hayvan beslemektedir. Sahil köylüleri ineklerini fenni yemin yanı sıra yakın mesafelerdeki ot kaynaklarından biçerek kurdukları otlarla beslemektedirler. Aynı amaçla il merkezlerinde kurulan saman pazarlarına diğer illerden kamyonlarla balyalar halinde getirilen samanları almaktadırlar. Bu alanlarda beslenen sınırlı sayıda hayvanın yaylalara götürülmesi sık karşılaşılan bir durum değildir.

Hayvanlar yaz kış aynı ahırlarda çoğu zaman yem takviyesi yapılarak beslenmektedirler. Bu alanda koyun besiciliği yapıyor olsa da bu hayvancılık türü etrafında kültürel bir aktarım ortamı oluşacak düzeyde değildir.

b. *Karadeniz dağlarının güney yamaçlarına ve vadi duvarlarına yaslanmış yüksek köylerde gerçekleştirilen hayvancılık faaliyetleri*: Sahil şeridindeki alçak rakımlı köylere nispetle hayvancılığın daha yoğun şekilde sürdürüldüğü köylerdir. Fındık ve çay gibi merkezi tarımsal geçim kaynaklarının sınırlı olduğu bu bölgelerde hayvancılığa daha fazla rağbet gösterilmektedir. Yüksek köy hayvancılığında aileler hem kendi ihtiyaçlarını karşılamak hem de piyasanın et ve süt ürünlerine dönük taleplerini karşılamak amacındadırlar. Hayvancılık kültürünün değişime karşı direnebilen kültürel hafızasını büyük oranda bu alanlar temsil etmektedir. Yüksek köy hayvancılığı ilk gruptan farklı biçimde insan-tabiat ilişkisi bağlamında çok daha organize bir biçimde sürdürülmektedir. Bu alanlardaki hayvancılık uygulamaları iklim odağında gelişen hareketli süreçlerden oluşmaktadır. Yüksek köy hayvancılığında kışlak, güzlek, yazlak/yaylak kavramları bugün de canlı bir biçimde takip edilebilmektedir. Soğuk kış aylarında hayvan sürülerini köylerindeki muhkem alanlarda besleyen aileler, havaların ılımaya ve baharın yüzünü göstermeye başlaması ile güzlek tabir edilen ve nispeten yaylara daha yakın olan meralara hareket ederler. Nisan ayı ortalarından itibaren özellikle de mayıs ayında yoğun bir biçimde “yazlak/yaylak”lara hareket eden inek ve koyun sürüleri yaz boyunca yaklaşık 6-7 ay yaylalarda ve obalarda kalmaktadırlar.

Bölgede, hayvancılığın tercih edilen bir ekonomik model olmaktan uzaklaşması ve geçim temelli göçlerin giderek yaygınlaşması gibi sebeplerle pek çok yayla yerleşiminin işlevini yitirmiş şekilde terk edildiği görülmektedir. İdari olarak Rize sınırları içinde yer alan Tunca Vadisinin eklentilerinden biri olan ve geçmişte yüzden fazla evin bulunduğu Şorak Yaylası'nın bugünkü terkedilmiş hali, bu son durumun onlarca örneğinden sadece biridir.

Bölge Hayvancılığı ve Çobanlarında Halk Veterinerliği

Çeşitli sağaltma yöntemleriyle kendi hastalıklarını tedavi etmeye çalışan insanoglu, tarım kültürünün gelişmesinde de etkili olan¹ hayvancılık uygulamaları ile sahip olduğu hayvanları tedavi edebilmek amacıyla benzer sağaltma uygulamaları geliştirmiştir. Hayvancılık merkezli ekonominin sürdürülebilirliği, ölçeği ne olursa olsun sürüyü meydana getiren hayvanların sağlıklı bir biçimde beslenmeleri ve üremeleri ile mümkün olacaktır. Bu anlamda hayvancılığın küçük veya büyük ölçekte bir geçim aracı olduğu geleneksel çevrelerde halkın veteriner olmadığı zamanlarda veya veteriner ulaşamadığı durumlarda ya da çoğunlukla ekonomik sebeplerle veteriner gitmek istemedikleri zamanlarda hayvanlarını hastalıklardan korumak veya hayvanlarını tedavi etmek için başvurdukları uygulama ve pratiklerin tümü *halk veterinerliği* adı altında değerlendirilmiş ve bu geleneksel bilgi türü halk bilgisinin araştırma kadrolarından biri halini almıştır.

¹ Tarım kültürü, insan topluluklarının beslenme ihtiyacını karşılamının yeni bir tezahürü olmakla kalmamış, hayvan sürülerinin muhafazası ve çoğaltılması yolunda ihtiyaç duyulan besinlerin de tedarik edilmesine imkân tanımıştır.

Türk kültür tarihi kaynaklarından bazılarında halk hekimliği uygulamalarının yanı sıra halk veterinerliği kapsamında değerlendirilebilecek kimi uygulamalara da yer verilmiş olması, hayvancılık ekseninde zengin bir medeni sistem oluşturan Türklerin erken dönemlerden itibaren zengin bir geleneksel veterinerlik birikimine eriştiklerini göstermektedir.

İnsanımız, sahip olduğu hayvanlarda ortaya çıkan hastalıkları farklı sebeplere bağlamış ve bu sebeplerle uyumlu tedavi biçimleri geliştirmiştir. Pertev Naili Boratav, hayvan hastalıklarının tedavisi yolundaki geleneksel karakterli uygulamaları değerlendirirken a) tümüyle akılcı yöntemler, b) tümüyle büyüklük işlemler, c) büyüklük ve akılcı katışık işlemler şeklinde adlandırdığı üç ayrı tedavi usulünün varlığına dikkat çeker (Boratav, 1994: 129). Bu tedavi biçimlerinin örnekleriyle Anadolu’da geleneksel hayvancılığın sürdürüldüğü bölgelerde bugün de karşılaşılmaktadır.

Teçrübeli çobanlar veterinerlik işinden de anlarlar. Çoğunluğu geleneksel nitelik taşıyan sağaltma yöntemlerine başvuran çobanların bıçakları en önemli tıbbi araçlarıdır. Araştırma sahamızda tespit ettiğimiz geleneksel nitelikli veterinerlik uygulamaları arasında Boratav’ın “tümüyle akılcı yöntemler” başlığı altında değerlendirebileceğimiz uygulamalar şu şekildedir:

1. İneğin gözünün kızarıp şişmesi hastalığına “boğça hastalığı” denilir. Nazar sebebiyle ortaya çıktığına inanılan bu hastalığın tedavi edilmesi amacıyla sarımsak ezilip bir bez parçasına konularak hasta ineğin başına sarılır. (KK-1)

İneklerin gözlerindeki üçüncü perde sanki insandaki katarak gibi büyür gözüne inmeye başlar. Böyle olduğu zaman o inen perdenin üstü kesilip alınır. Alınmazsa ineği zehirleyebilir. (KK-47)

Gözlerinde leke olan hayvanlara pırasa doğranır, sıkılır ve suyu hayvanın gözüne sürülür. (KK-36)

2. Çok yem yiyen hayvanın karnı şişer ve ağrır. Gevşemesi için hayvana zeytinyağı, karbonat ya da hamsi suyu verilir. Bazen ekmeğe tereyağı sürülerek hayvanın boğazına sokulur. Bazen de dışarı çıkartılıp koşturulur. (KK-37) Hayvanların beslenmesi için önlerine koyulan yiyeceklerin bir hayvanın önüne çok diğerin önüne az konulması ya da o hayvanın önüne konulmaması sonucu hayvanın hastalanmasına “hayvanın gözünden getirmesi” denilir. Hayvan yatırılıp dilinin altından bir şey kesilir. (KK-32)

Bir başka usulde de karnı şişen ineklerin karınları üzerinde ocakta ısıtılmış bir tava gezdirilir. (KK-1) Sancılanan ineklere ayrıca mısır unuyla yapılan malez veya hamur yedirilir. (KK-2; KK-3) Öte yandan yem yemeye başlaması gerekirken bir türlü yem yemeyen buzağılara karabaş adı verilen mısır mantarı yedirilir. (KK-42)

3. “Kone” veya “dağ tutması” denilen ve hayvanı hareket edemez hale getiren hastalığın tedavisi amacıyla ineğin sırtı ve kuyruk altı yarım saat kadar ovalanır. Hayvanın sağ arka ayağının altından alınan toprak hayvanın ağzına konulur. Bu yöntemler işe yaramadığı takdirde dağ tutan ineğin kulağının kenarına veya kuyruk altına küçük bir kesik atılarak kan akıtılır. (KK-2; KK-4; KK-5)

4. İneğin günü (doğum zamanı) geldiği zaman kuyruk sokumuna yakın köprücük kemikleri düşer. O kemiklerde açılma olduğu zaman hayvan gün gün takip edilir. Yavrunun önce ön tırnaklarıyla burun kısmı gelir. Hayvanın arka bacakları gelmişse hemen veteriner çağırılır. Veteriner onu çevirir. Hayvan ayakta doğum yaptığı zaman çok

zor olur. Hayvan yattığı yerden çok kolay doğurur. Hayvanın bacaklarından tutulur ve memeye doğru çekilirse yatmış haldeki inek yavrusunu çabucak doğurur. Doğumdan sonra doğum felci geçiren hayvanlara ayakta kalsın diye güğümle soğuk su dökülür. Zira hayvan yatarsa içi komple dışarı çıkacaktır. (KK-7)

5. Yeni doğum yapmış hayvan her canlı gibi güçsüz ve hassas bir dönemde olduğu için üzerine fazlaca düşülür. Kış mevsiminde doğum yapmışsa hayvana soğuk su verilmez, yemi sıcak su ile hazırlanır. Doğumu yaklaşmış olan hayvan gözlem altına alınır. Kalça kemiklerindeki ette derin çukurlar oluşmuşsa, rahim ağzında şişkinlik olmuşsa, hayvan yatıp kalkmakta zorluk çekiyorsa çara adı verilen rahim akıntısı varsa hayvanın doğumu yaklaşmış demektir. Ağrı çeken hayvan yemini yemez, sürekli hareket eder, yattığında inler ve kuyruk ile arka bacaklarını hareket ettirir. Mümkün mertebe hayvanın doğumuna yardım etmeye çalışılır. Zira hayvan tek başına doğumunu yapamayabilir, buzağı ters gelebilir, ahırdaki diğer hayvanlar tarafından ezilebilir veya anne plasentayı yiyerek boğulabilir. Doğan yavru mümkün mertebe yerle temas ettirilmeden annenin yanına koyulur. Annenin yavruyu temizleyip kurutması önemlidir. İlk gün anne yanında bırakılan yavru kurumuş yaprak, çayır tozu, kuru odun talaşı gibi malzemelerle hazırlanmış ayrı bir bölgeye alınır. Yeni doğum yapan anneye malez adı verilen mısır unu, pırasa yaprağı, limon veya portakal ve iki yumurta pişirilerek sıvı olmak kaydıyla sıcak şekilde hayvana içirilir. Yumurtanın plasentanın düşmesini sağladığına inanılır. Doğumdan sonra nazar veya herhangi bir rahatsızlıktan dolayı şişen, kızaran, ateşlenen süt torbası, soğuk su, sirke, sıvıyağ ile ovulur. Hayvanların fitil adı verilen meme rahatsızlığında memenin kör olmaması için hayvan sıklıkla sağılır. Süt torbasının iyice boşaldığından emin olunur. (KK-8)

Doğumdan sonra ineğin eşi (ayaktaşı) bütünüyle vücuttan atılsın diye zeytinyağı, kaynatılmış yılanmış fasulye suyu, bir tabak mısır unu veya kepek ve beş tane de aspirin dövülüp ılık suyla hayvana içirilir. Aynı amaçla hayvana kendi sütünün içirildiği de olur. (KK-42; KK-34; KK-5)

Loğusa inekler hasta olarak kabul edilir ve suya mısır unu konulması, tuz eklenmesi ve ardından kaynatılması yoluyla hazırlanan malezle özel olarak beslenirler. (KK-44)

6. İneklerde görülen ve “buzaklık çıkması” denilen rahatsızlık, ineğin doğumdan sonra rahminin dışarı çıkmasıyla meydana gelmektedir. Böyle bir durumda ineğin rahmi el ile bastırılarak içeri sokulur. Rahmin yeniden dışarı çıkmasını önlemek amacıyla da tırmaç² kullanılır. Tırmaçın karak denilen kısmı ineğin rahminin çıkış yerine sabitlenir. Daha sonra tırmaçın ipleri ineğin ön ayaklarına bağlanarak rahmin yeniden dışarı çıkması engellenir. Bu süreçte ineğe fazla yem yedirilmez. Rahme uygulanacak baskının böylelikle önüne geçmeye çalışılır. Bir süre sonra rahim yerine tam olarak yerleştiğinde tırmaç çözülerek hayvanın her zamanki bakımına devam edilir. (KK-9)

7. Küçük ve büyükbaş hayvanların özellikle tırnak aralarında ve ağızlarında görülen tabak hastalığında yaralar meydana gelir. Yaranın yumuşaması için hayvanın ağzına ve ayaklarına zeytinyağı dökülür. Sonra yaranın olduğu ayak ve ağız çevreleri mikropların ölmesi için tuzlu, gübreli, sirkeli veya limonlu su yıkanır. Sarımsak, tuz ve

² Dırmaç olarak da bilinen, yük taşımaya yarayan, iplikle dokunmuş uzun ip.

idrara da dâhil başka asitli maddelerin yanı sıra yanık yağ, soba isisi ve sıcak kül hastalıklı bölgeye sürülür. Tedavide göz taşı da kullanılabilir. Bu usulde hayvanın yarası açılarak yaraya göz taşı uygulanır. Hayvanın ayaklarına, tırnak aralarına kükürt ve donmamış kireç konulduğu da olur. Oluşan yaraların kurtlanmaması için açık yaraya kızgın tereyağı da dökülür. Bazen de yaraların olduğu bölgelere hayvanların kendi dışkısı sürülür. (KK-10; KK-11; KK-12; KK-13; KK-14; KK-15)

8. Hayvanın genellikle baş kısmında, boynunda ve kuyruk sokumunda mercimek büyüklüğünde başlayarak ve avuç içi kadar olabilen tüy dökülmesi hastalığına “kellik hastalığı” denilir. Kısa süre içerisinde de hayvanın tüm vücuduna yayılır. Genellikle kış aylarında ve ilkbahar başlarında, rutubetli ahır ortamlarında oluşur. Kellik hastalığına yakalanan hayvanların, hastalığın olduğu bölgelerinde kaşıntı meydana gelir. Bulaşıcı nitelikte olan bu hastalığın tedavi edilmesi için ahırların güneş ışığı görmesi ve havalandırılması yeterlidir. (KK-16)

9. Otlamayı bırakan hayvanlar, öksürüğe benzer sesler de çıkarmaya başlarsa “çon oldu” denilir. Hayvanın gözünün yanındaki damardan kan alınır. Buradan akıtılan ve nispeten daha koyu renkte olan kan, hayvanın ağzına verilir. Hayvan o kanı yuttuktan sonra başından tutularak sallanır. (KK-17; KK-18; KK-19)

10. Memesi şişen veya tıkanan ineklerin memeleri her gün sabunlu suyla yıkanır. Bununla birlikte şifa olsun diye memeye bal veya çamur da sürülür. (KK-20) İneğin memesi şişerse yilancık vurdu denip memesi sabunla ovulur. (KK-45)

11. Zehirli bitkiler (zifin, parten, kumar, karayemiş yaprağı vb.) sebebiyle zehirlenen koyunların kulağından veya gözünün damarından kan alınır. Bu işleme Giresun yöresinde “kez etmek” denilir. (KK-21; KK-22; KK-23)

Zehirlenen koyunlara çiğ yumurta, karbonatlı ayran, yaban kirazı ağacının kabuklarının suyu, tuzlu su, pekmez, bal şerbeti, rakı, sirke, zeytinyağı, tuzlu hamsi suyu, turşu suyu, kömür suyu, çamurlu su, peyniraltı suyu, eritilmiş aspirin, insan idrarı içirilir. Bu karışımlar işe yaramazsa veya hayvanı kusturmazsa hayvan çamurda yatırılarak deri yoluyla zehir atması sağlanır. (KK-24; KK-25; KK-26; KK-27; KK-18; KK-17; KK-28; KK-29; KK-5; KK-30; KK-21; KK-22; KK-31; KK-32; KK-33; KK-34; KK-35)

12. İneklerde domuz başı (suğanak) hastalığı görülmesi halinde hastalığın görüldüğü bölgenin üzerinden domuz dişi birkaç defa çevrilir. (KK-34)

13. Bitlenen hayvanlar, kazanda kaynatılan anduz otunun suyu ile yıkanır. (KK-29) Keçiler yazın ahırda tutulurlarsa uyuz olurlar. Yayladan sahile inilince eskiden ilaç olmadığı için uyuz olan hayvanlar deniz suyunda güzelce yıkanır. (KK-41)

14. Kırığı ya da yarası olan hayvanlara çeşitli otlar pişirilerek, bu karışım kırık yere sürülür ve sarılır. Bazen patates soğan karışımı, mısır unu yoğurtla karıştırılıp oluşturulan ekşi hamur, ezilmiş kuru üzüm soğan ve zeytin hayvanın kırık ayağına sarılır. (KK-38; KK-13)

15. Hayvanın ayağı kırıldığında dört tane tahta ayarlanır. Yumurtanın sarısı unla karıştırılır. Bu karışıma biraz da yoğurt ve zeytinyağı eklenerek karışım hamur haline getirilir. Kırık bölgeye sürülen bu karışım tahta parçaları ve bezle hatta varsa keçe ile sıkıca sarılır. (KK-39; KK-40)

16. Görme sorunu yaşayan hayvanın gözüne limon suyu, şeker veya nişadır konulur. (KK-40; KK-41)

17. İshal olan ineklere hamsi suyu, kaynatılmış pelit ve kızılçık suyu, yün çorabın kesilen ve suda kaynatılan boğaz kısmı, suyla karıştırılmış nişasta, un içirilir veya yedirilir. (KK-42; KK-23; KK-32; KK-43)

18. Kan işeyen hayvanlara kaynatılmış yaban nanesi suyu içirilir. (KK-15)

19. İneğin boğazına takılan elma, ucuna bez sarılmış bir çubukla ineğin burnu tutulmak suretiyle boğazından içeri itilir. (KK-46)

20. Halsizlik ve ağızda sert sivilce çıkması gibi belirtileri olan hayvan hastalığına Rize yöresinde “fena şey” denilir. Hastalığın tedavi edilmesi amacıyla hayvanın ağızındaki sivilceler kesilmek suretiyle kanatılır ve üzerine tuz ve nişadır basılarak yara dağlanır. (KK-47)

21. İğne, çivi, poşet gibi cisimleri yiyen hayvanların tüyleri kabarrır. Hayvanın midesindeki metal parçaları çıkarmak için hayvana mıknaş yutturur ve bu mıknaş dışkı yoluyla atılır. (KK-13)

22. Hayvanın herhangi bir bölgesinde oluşabilecek yaralanmalarda, apse veya sinek larvası durumlarında çam sakızı tereyağında eritilir. El yakmayacak kıvama geldiğinde temiz bir bez yardımıyla hasarlı bölgeye sarılır. (KK-48)

23. Hayvan kızgınlık dönemi geçirmiyorsa rahim ağzına bakılır. Burada eğer küçük sivilce gibi bir oluşum varsa kitle oradan alınır. Hayvan hala kızgınlık dönemi geçirmiyorsa kısır olduğuna kanaat getirilir. Çiftleşmeden kısa bir süre sonra hamilelik gerçekleşmeyip tekrar kızgınlık belirtileri gösteriyorsa boğaya verildikten sonra rahim ağzına bir tutam tuz konur. Daha öncesinde bu gibi durumlarda kükürt de konulmuştur. (KK-48)

Hayvanların tedavi edilmesi yolunda uygulanan bu “tümüyle akılcı yöntemler” haricinde, hayvan iştahsız olduğunda, sağıldığı zaman süt vermediğinde, davranışlarında ani değişimler gözlemlendiğinde, hayvanın fiziksel olarak hasta olmadığına kanaat getirilmişse eğer akla ilk olarak nazar gelmektedir.

Araştırma sahamızda hayvanların kendilerine nazar değmesinin yanı sıra, bu hayvanların ürünlerine de nazar değebileceğine dönük inanışlar oldukça yaygındır. Sağım sırasında hayvanın beklenen ölçüde kadar süt vermemesi, yayıkla tereyağı yapılırken sütün tutmaması, peynir yapılırken sütün peynir kıvamını almaması, yapılan yoğurdun tadının acı olması gibi haller çoğu zaman nazarla ilişkilendirilmektedir. Geleneksel halk hayatının diğer alanlarında olduğu gibi hayvancılığa dayalı yaşamda da nazarı değdiğine inanılan kimseler özellikle bellidir. Bu yaygın inanışla ilgili olarak kaynak şahıslardan bazılarının ifadeleri şu şekildedir:

Öyle belirli kişiler oluyordu. Diyelim İbrahim ile oturuyoruz dedi bana ne güzel koyunun var. O gece koyunumu ayı yedi. Böyle şeyler gelirdi başımıza. Şuan ki ortam olsa derim ona ama o zaman diyemezdim ki utanırdın. Zaten öyle bir kalabalık ortam yok. Bir komşun gelmiş, arkadaşın gelmiş ne diyeceksin ona. Adem'in gözü olduğu bilirdi. Rahmetli dedim derdi taşı patlatır gözü diye. 80 koyunumuz öyle kırıldı çare bulamadık ona. (KK-49)

Benim aşağıda ineklerim vardı o zaman babaannem ağıra gittiğinde ineklere bakmazdı niye ben senin ineklerine bakmayayım ölürler. Cozunle benim ineğimi öldürecek kadar göz varsa saha seni başka bir yere götüreceğim kuyumcu altınları koy

cebume ama babaannem bizim ineklere bakmazlardı. Fadime Hala da bakmazdı. (KK-50)

Nazar insani mezara hayvani kazana kor. Benum başume celdi. 280 kiloluk bir tosun yapmuştum büyütmişüm Sementa cinsi Guguk Ali var ha karşımızda çeldi. “Bu ne acayip tosun dedi.” İki gün sonra tosun valla kazanda pişeydi. Hastalandı kestüm oni. Ne edeyim kasaba bile yetiştiremedum oni. Bu Guguk Ali ’nin çocuğu olmuyor; adamda bir sıkıntı olabilir. (KK-51)

Nazar merkezli uygulamalar, kimi zaman tedavi kimi zaman da önlem maksadıyla gerçekleştirilmektedir. Alan araştırmaları sırasında tespit ettiğimiz geleneksel nitelikli veterinerlik uygulamaları arasında yer alan ve Boratav’ın “tümüyle büyüklük işlemler” ve “büyüklük ve akılcı katışık işlemler” başlıkları altında değerlendirdiği uygulamalar şu şekildedir:

1. İnekler tüm uğraşlara rağmen gebe kalmadıkları takdirde Cuma günleri akan bir suyun üzerinden üç kez sağa sola geçirilip ayaklarına bir ip bağlanır. Kulhuvallahu duası okunarak suyun üzerinde o ip kesilir. Bundan sonra gebe kalacağına inanılır. (KK-34)

2. İneklerde yaşanan hazımsızlık, iştahsızlık, karın şişliği durumlarında hayvanın nazar olabileceği düşünüldüğünden evde bulunan küçük oğlan çocuğunun hayvanın arka bacaklarından birisine küçük abdestini yapması sağlanır. Ergenliğe girmemiş çocuğun günahlardan sorumlu olmaması yani henüz temiz olmasının nazarı bozacağına inanılır. (KK-55)

3. Alacalı inekler diğer ineklerle çiftleşmek istemezler, çiftleşmeleri daha zordur. Bunun için derman yapılır. Çiftleşmek isteyen ineğe ısırtılan ekmek çiftleşmek istemeyen ineğin ağzına konulur. Onun dışında ineği öküzle çiftleştirdikten sonra öküz sahibi ineğin kuyruğunu alıp düğümler. Sonrasında eline bir taş alarak düğüm üzerine vurur. Bu da inek döl tutsun ve buzağı sağlıklı şekilde dünyaya gelsin diye yapılır. (KK-56)

4. Hastalanan ineğin gözlerine bir miktar bal sürüldükten sonra bir miktar bal da ineğe yedirilir. Daha sonra on tane cevizin sekizi ineğe yedirilir ve kalan ikisi de unufak edilerek hayvanın göz kapakları açılıp içine konulur. Ardından okunup üflenen yumurta ineğin iki boynuzunun arasına alınır vurulup kırılır. Birkaç tane yumurta da ineğe yedirilir ayrıca. Ardından inek soğuk suyla güzelce yıkanır. Ateşten kor halindeki közler alınıp bir kabın içine konur. Sonra üzerine su dökülüp dualar okunur. Bu kömürlü sudan ineğe içirilir, gözüne, kafasına, vücuduna serpilir. Karbonat da ineğe içirildikten sonra ineğin kuyruğu kuvvetlice çekilir, kulakları bükülür. En sonunda da dualar okunur. (KK-6)

5. Özellikle de iyi et tutan, yağı, sütü bol olan sığırlara nazar degeceğine inanılır. Bu durumda nazarın genellikle hayvanın memelerine vurduğu bilinir. Nazar sonucunda hayvanın memeleri şişer ve sütü kesilir. Hayvanın sütünde kötü bir koku meydana gelir. Hayvan huzursuz olur; yemeden içmeden kesilir. Bazen de nazarın bir sonucu olduğuna inanılan kan işeme görülür. Bu gibi durumlar göz önüne alınarak nazar meydana gelmeden önce yapılan bir takım uygulamalar vardır. Kur’an’dan bazı ayetler veya nazar sureleri bir kâğıda yazılır ve bu kâğıt üçgen şekline getirilerek bir bez içine konulup dikilerek hayvanın boynuzuna takılır. İnsanlar ise ayetlerin yazılı olduğu bu muskayı omuzlarında boyunlarında veya koyunlarında taşırlar. Ayrıca muskayı hazırlayan hocaya da belli bir ücret verilir. Hayvan veya diğer canlı cansız varlıklara nazar değmemesi için

mutlaka “*maşallah, nazarım değmez inşallah*” denilmesi gerektiğine inanılır. Yine bu bölgede zaman zaman bazı kimseler tarafından “*maşallah*” sözü yeterli görülmez ve mutlaka *maşallahtan* sonra “*suphanallah*” denilmesi gerekir. Bu bağlamda bu söz sık sık önlem olarak başkalarına hatırlatılır. Bazen bir kimse; komşusunun ahırına girerken, özellikle yeni doğmuş bir buzağı varsa, hayvanın sahipleri tarafından mutlaka *maşallah* demesi hususunda uyarılır. Nazarlık, nazarı uzaklaştırdığına ve etkisiz kıldığına inanılan mavi boncuk, sarımsak, hurma çekirdeği, yumurta kabuğu, üzerlik, renkli iplerden yapılan püsküller ve ham elma dalı gibi nesnelere verilen genel addır. Bunlar hayvanların boynuzlarına bağlanarak nazarı savuşturucu etkisi olduğuna inanılan nesnelere ve bunlar arasında en çok etkisi olduğuna inanılan nazar boncuğudur. Bir ipe dizilen delikli mavi boncukların en ortasına nazar boncuğu konulur ve hayvanın iki boynuzuna, alınının ortasına nazar boncuğu gelecek şekilde bağlanır. Böylece hem göze hitap etmiş, hem de hayvan olası kem gözlerden korunmuş olur. Özellikle mavi, kırmızı ve sarı renkli iplerden yapılan püsküller hayvanların boynuzlarına, kuyruklarına veya boğazlarına bağlanır. Boğaza bağlanırken yanına bir de zil eklenir. Boncuğun ve püsküllerin özellikle mavi renk olmasına dikkat edilmesinin nedeni ise nazarın daha çok mavi gözlü insanlardan geldiğine inanılmasındandır.

Kırk bir tane pirinç tanesine ayrı ayrı kırk bir kere Âyetü'l-Kürsi okunur. Okunan pirinç taneleri biz beze sarılıp hayvanların boynuzuna takılarak hayvanı nazardan korumak amaçlanır. Hayvanları nazardan korumanın bir başka nesnesi de ham elmanın dalıdır. Ham elma ağacından küçük bir dal alınır ve halka şekline getirilip hayvanın boynuzuna bağlanan boncukların arasına yerleştirilir. Bu, ham elma dalının nazara karşı tesirli bir etkisinin olduğuna inanılmasının bir göstergesidir. Salyangozların kabukları da delinerek bir ipe geçirilir ve hayvanın boynuzuna nazarı hatırlatıcı bir unsur olarak takılır. Ayrıca ilgi çekici bir diğer unsur da hayvanın boynuzlarına tavuk pisliğinin bağlanmasıdır. (KK-57; KK-58; KK-59; KK-60; KK-62; KK-63; KK-48) Elma dalı bazen daha etkili olabilmesi için hayvanların ahırlarına da takılabildiği gibi bu dallar bir telin etrafına kırılmayacak bir şekilde sarılıp hayvanın alına bağlanırdı. (KK-61)

Trabzon’un Çarşıbaşı ilçesinde belli kişilerce bilinen nazara karşı okunan yaygın bir dua vardır. “*Subhaneke sübneli onun gabi cinagar döner geri bunagar keşekali keşaişe bakırasın çakırasın yebendaci yagudaci gökten bi evle endi kara giydi kara kuşandı kara gavzeli biçä varidi taş vurdı taş paraparça oldi eğniş meğniş debengiş islina mislina kasele yüss.*” Bu dua 7 kez okunur, duayı okuyan kişi elleriyle hayvanın sırt bölgesine dokunur ve son olarak ahıra dönüp sağa sola “tü tü” eder. (KK-52) Rize çevresinde ineklerin sütü başkasına verilecekse, ineğe nazar değmesin diye sütün içine az miktarda tuz atılır (KK-78).

6. Ahırlara çiçek takılırdı. İçinde yazılar yazılıydı. Eski yazılıydı. Ahıra hastalık girmesin diye takılırdı. Bunu ahırın tavanına ocaklı bir kişi takardı. Ocaklı kadın üç gün boyunca çiçekli süpürgeyle hayvanları yıkardı. Üç gün boyunca tavana taşı asan kadından başka kimse bu ahıra giremezdi (Küçük, 2014: 327).

7. İneğe nazar olunca bir tavaya biber, süpürge çöpü, iplikler, kömür, örümcek ağı, kibrit çöpü ve nazar edenden gizlice alınan bir parça kumaş konur ve bunlar tavada yakılır. Yakılan bu nesnelere dumanı ineğin burnuna tutulursa hayvan iyileşir. (KK-65)

Nazar alan bir hayvanı iyileştirmede kullanılan tütsü malzemeleri arasında pirinç, şeker, zeytinyağı, köz ve ayran da bulunabilir. Öncelikle yedi çift bir tek pirinç tanesi bir kaba konularak üzerine bir miktar şeker, zeytinyağı ve örümcek ağı ilave edilir. Daha sonra bu karışıma köz konularak bunlar iyice kavrulur ve yakılır. Kavrulmuş bu malzemelerin üzerine nazar alan sığırın kendi ayranı dökülür. Ayranın dökülmesiyle birlikte çıkan duman hayvanın karnından başlayarak hayvanın ağız ve burnuna doğru verilir. Bu şekilde kesilen sütünün geri geleceğine, hayvanın huzursuzluğunun gideceğine, yani iyileşeceğine inanılır. Demir tütsüsü de başka bir yöntemdir. Tarlalarda çift süren öküzlerin sapanlarının ucundaki demir ile bir köpeğin zinciri kızdırılır ve üzerine su dökülerek buharı nazardan dolayı hastalanan hayvana verilir. Bu da nazar sonrası büyüklük uygulamalardan biridir. (KK-66)

Hayvana nazar değdirdiği düşünülen kişinin herhangi bir eşyasından bir parça alınarak yakılır. Kimi zaman yakılan bu eşya nazara gelen hayvana koklatılır. Yine şüphe duyulan kem gözün sahibinin bastığı yerden biraz toprak alınarak, nazar alan hayvanın yiyeceği yeme katılır. Bazen de bu toprağın hayvanın üzerine sürüldüğü görülür ve halk tarafından bu yöntemin çok etkili olduğu düşünülür. (KK-67)

İnekleri kem gözlerden korumak için tütsü yapılır. Evdeki herkesin elbisesinden bir parça bez alınır. Bu bezler yakılır bir kazan kapağının içinde. Bu ateşin üzerine etraftan toplanan çalı çırpı, tezek konulur. O ateşten çıkan duman hayvanlara koklatılır ve dumanla tüm ahır tütsülenir. (KK-34)

İneğe nazar değdiği zaman yedi tahta kapıdan yonga alınır. Üzerine biraz mısır unu, zeytinyağı dökülür. Ham sabun soyulmuş hepsi karıştırılıp bir kiremidin üzerinde yakılıp, ineğin memesinin altından geçirilir. Bu suretle ineğin memesi tütsülenmiş olur. (KK-68) Eğer hayvanın sütünde bir azalma olursa nazarı değen bir kişinin - bu kişinin çoğu zaman bir kadın olduğu düşünülür- eteğinden bir parça kesilip o parça hayvanın memelerinin hizasına gelecek şekilde yakılırsa nazarın ortadan kalkacağına inanılır. Ayrıca nazarı defetmek için yedi evden odun parçaları toplayıp hayvanın altında yakılırsa nazarın yok edileceğine inanılır. (KK-61)

Şebinkarahisar havalisinde yedi tane Mehmet isimli erkek çocuğu bulunan evden çöp alınır köz taşının üzerine konuluyordu. Buna buğday da karıştırılırdı. Bu karışım yakılır, ateşten köz alınıp bu közle hayvan karnının altından tütsülenirdi (Küçük, 2014: 327)

8. İneklere ve mahsullerine nazar değdiğine inanılınca köz söndürme işlemi yapılırdı. Derin bir kaba kaynar su konur. Ateşten alınan her bir köz bir kişinin adı ile (yaylada, köyde veya akrabalar arasında bulunan bir kişinin adı) o suya atılır. Köz sönmüce eğer suyun üzerinde kalıyorsa o kişinin nazarı dokunmamıştır. Köz sönmek suyun dibine çöküyorsa o kişinin nazarı dokunmuş demektir. Nazarın önüne geçmek için hayvanlara nazar boncukları takılır. Tuz okutulur. O duaları bilen ve nefesinin kuvvetli olduğuna inanılan birisine birkaç avuç tuz verilir ve o kişi tuzu okur. Bu okunmuş tuz hayvanın malezine karıştırılır. (KK-34; KK-69; KK-13)

Bir tasa su konulur, ocaktan alınan közler o tasın içine atılır. O gün eve kim geldiyse ya da kimden şüphelenildiyse onun ismi söylenir; "Nazar ettiyse batsın dibine." denilir. Eğer ismi söylenen kişinin nazar ettiği anlaşılırsa ki közün batması buna

delalettir. Bu su ya hayvana içirilir ya da köz söner sönmez tuvalette ayakların arasından “Nazari buraya aksın; yitsin de gitsin!” denilerek dökülür. (KK-69; KK-70; KK-41)

Ateşten alınan kor halindeki közler bir bezin içine konularak sarılır. Bu bez soğumadan üstüne soğuk su dökülür. Bez, çıkan buharı ile birlikte hayvanın üzerinde dolaştırılır. Bezden çıkan duman fazla ise hayvanın çok nazar olduğuna inanılır. Bu işlem tütsülemenin diğer bir türüdür. (KK-11)

9. Evlerin ortasındaki kara ateş yakılır. Nazar olan hayvan için köyde nefesi kuvvetli kişilere bolca tuz okutulur. Bu tuz bazen hayvanların yemine de katılır. Okutulmuş tuz nazar değişğine inanılan hayvanın adı söylenerek ateşe atılır. Tuz ateşte çatlayınca inekdeki nazarın da çatlayacağına inanılır. (KK-69)

Bazen ahırdaki hayvanlar huysuzlaşır, bir misafir gelir ya da köyden kadınlar ahıra girer kimisinin gözü hayvana çabuk değer biz onu anlarınız zaten hayvan yemez içmez, gözleri söner, sütünü sağdırmaz biz anlarınız onda nazar var biraz tuz alır nefesi kuvvetli kişilere götürürüz. Tuzu onlara okutur ve hayvanlara yediririz. (KK-71)

Eğer hayvana nazar değerse ilk iş nazara karşı olan bütün duaları okumak ve eğer nazar etkisini hala sürdürüyorsa şu yöntem uygulanır: Bir tas dolusu tuz yedi eve götürülür ve o her bir ev bu bir tas dolusu tuza nazar dualarını okur ve bittikten sonra nazar değen hayvana yedirilir, nazarın geçmesi beklenir. Eğer hayvanın birden bire sütü kesilirse, yem yemez, su içmez olursa da nazar değişğine inanılır ve artık bu tür rahatsızlıklarda hayvanın çoğunlukla nazar değil de tıbbi bir rahatsızlığı olduğu düşünülür ve ona göre tedavi uygulanır, ama eğer hayvan birden bire rahatsızlanıp telef olursa bunun sebebinin nazar olduğu düşünülür. (KK-72)

İneğe nazar değmişse Cuma günü camiden ilk çıkan kişi tuzu okur. Okunan tuz ineğe yedirilir. (KK-5) Hayvanın memesi fitillenmişse tereyağı okutulur ve ineğin memesine sürülür. (KK-53; KK-54) İneklerin göğsü şişerse, Rize yöresinde buna “humra olmak” denilir. Bu hastalığın tedavisi için inek düzenli olarak okunur. (KK-41)

10. İneğe nazar değiştiği zaman başka bir hayvanın kemiği ipe takılıp hayvanın başına takılır. (KK-1)

11. Sığır doğurduktan basıklığı geçsin diye üzerinde tabanca veya et gezdirilir. Ayın yenisinde Çarşamba günü sığır avat dikeninin altından geçirilir. Kulhuvellahı duası üç kere okunarak hayvanın belinin üstünden yine üç kere bıçakla geçilir. (KK-75)

İnekler “basık” olunca, arpa süzgeçle kalburlanır. Hayvanın başına yumurta kırılır ve tüm bunları anneden ilk doğan çocuk yapar. (KK-27)

Loğusa hayvanı nazardan korumak için hayvan ahırdan ilk kez dışarı çıkarılacağı zaman bir bez içerisine üç tane soğumuş halde köz ve üç adet fasulye tanesi konularak bağlanır. Bu bez hayvanın boyun bağına bağlanır. (KK-64)

12. Döl tutmayan inekler için, yedi farklı yerden çıkan su toplanır ve ineğe içirilir. Dört yol ağzına getirilen ineklerin başında yumurta kırılır. (KK-73; KK-74) Bazende yedi parça demir alınır ve demir bir süzgece konulur. Süzgece su dökülerek hayvanın üzerinde başından kuyruğuna kadar üç kez gezdirilir. (KK-73)

13. Hayvanlara nazar değiştiği zaman yapılan tedavilerden birisi de “El Dermanı” denilen tedavi usulüdür. El dermanı için kırk kişi, kırk tane mısır tanesi, bir şişe su ve küçük bir leğen gerekir. Bu tedaviyi yapacak olan kişi yol kenarına çıkar, gelen geçen insanlardan yardım ister ya da bizzat kapı kapı dolaşır. Bulunan ilk kişi ilk önce leğene

elini yıkayıp ardından leğene tükürür. Daha sonra leğenin içine bir mısır tanesi atar. Bu süreç böyle kırkınıcı kişiye kadar devam eder. Bu sürecin sonunda leğendeki mısır taneleri ayıklanır ve elde edilen su ineğin yemine dökülür. Böylece tedavi süreci tamamlanmış olur ve inepteki nazarın geçmesi beklenir. (KK-73)

Sonuç

Hayvanların dinlik ve büyüklük nitelikler taşıyan uygulamalarla sağaltılması yolunda kullanılan materyallerin anlam ve işlevleri hakkında değerlendirmeler yapılarak çalışma sonlandırılacaktır.

Araştırma sahasında tespit edilen kimi uygulamalarda ineğin akan suyun üzerinden üç kez geçirilmesi ve ayaklarına bağlanan ipin kesilmesi, kısımetsizliği ve bereketsizliği ortadan kaldırmaya yönelik büyüklük bir uygulamadır. Su ve kesilen ip ile bir yandan talihsizlik ortadan kaldırılmaya, diğer yandan da gebeliğe engel olan sebep ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. İnek, bir Cuma günü akarsuyun üzerinden üç kez geçirilerek arındırılmaktadır. Bu arınma, gebeliği engellediğine inanılan uğursuzluklardan arınma anlamına gelmektedir. Akarsuyun üzerinden üç kez geçirilen inek, yeniden dünyaya gelmiş gibidir ve ayaklarına bağlanan ipin kesilmesiyle de olması gereken normal hayata başlaması (doğurgan olması) anlamına gelmektedir. Gebe kalmamak, normal bir durum değildir. Anılan uygulamalar, normal olmayan bir durumu normale dönüştürmektedir.

İneklerin loğusalık diye ifade edebileceğimiz dönemlerinde korunması amacıyla yapılan uygulamalarda başrolde karşımıza “anadan doğan ilk çocuk”la doğan ilk buzağı arasında ilişki kurulmuştur. Zira anadan doğan ilk çocuktan sonra da çocuklar dünyaya gelmiş ve hayatta kalmışlardır. İneğin “basılma”sı bu ilk çocuk eliyle engellenebilirse gelecekte başka buzağılar da dünyaya gelebilecektir.

Araştırma sahasında sıkça karşılaşılan köz söndürme uygulamasında dumanda olduğu gibi köz ve ateş ilişkisi belirleyicidir. Köz söndürme, nazarı degen gözü etkisiz hale getirmek anlamına gelmektedir. Söndürülen közle nazar degen kişinin göz kudreti alınmış olur. Kabın dibine çöken sönmüş köz, ağırlığı, başka bir deyişle nazarı ifade etmektedir. Bilindiği üzere, nazarın belirtilerinden birisi de insanın ağırlaşmasıdır. Suyun üzerinden duran sönmüş köz ise hafifliği, başka bir deyişle nazarın neden olduğu ağırlığın tersini ifade etmektedir. Taze soğumuş köz ise, ateşle ilişkili olmasının yanı sıra ışığı kesilmiş gözü de simgelemektedir. Nazar, gözle ilişkilendirildiği için ışığı kesilmiş ya da parlaklığı azalmış gözün nazara neden olmayacağına inanılmaktadır. Bu uygulama ile nazar degen kişinin gözündeki kudret alınmış olur. İçine taze soğumuş üç köz ile üç adet fasulye konularak hayvanın boğazına bağlanan bez, muska görevini yerine getirmektedir.

Merkezinde közün bulunduğu bir diğer uygulamada ise ateşten alınan közle hayvanın karnının altı tütsülenmekte idi. Bu uygulamada hayvanın arındırılması ya da temizlenmesi, normal ve sağlıklı bir hale getirilmesi anlamına gelmektedir. Mehmet (Muhammed’e atıf vardır.) isimli oğlu bulunan yedi ayrı evden alınan çöp, doğurganlığı simgeler. Bu uygulamanın benzerlerini büyüsel temelli halk hekimliği uygulamalarında da yaygın şekilde görmek mümkündür. Uygulamalarda kullanılan buğday ve pirinç taneleri yine bolluk, bereket ve doğurganlığı simgeler. Pirinç taneleri (41 adet) ile 41 kez

okunan Ayetü'l-Kürsi bir araya geldiğinde hem nazar ortadan kalkmış, hem de bolluk ve bereket artmış olur.

Nazar inancı merkezinde yapılan uygulamalardan bazılarında nazar ettiğine inanılan kişiden gizlice alınarak yakılan kumaş, o kişinin varlığını temsil eder; bu nedenle yakılması, nazar edenin yok edilmesi ve dolayısıyla da nazarın ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Benzer şekilde kem gözlü kişinin ayağını bastığı yerden alınan toprak da yine kem gözlü kişiyi simgelemektedir. Bu toprağın hayvanın yiyeceğine katılması, toprağın simgelediği kişinin etkisiz hale getirilmesi şeklinde değerlendirilebilir. Aynı toprağın hayvanın üzerine sürülmesi, hayvanın göz değdiğine inanılan kişiye dönüştürülmesi ve nazarın bu sayede etkisizleştirilmesini amaç edinmiş olabilir.

Geleneksel veterinerlik uygulamaları içinde dinlik ve büyüklük etkiler yaratmaları beklentileriyle kullanılan materyaller arasında yer alan süpürge çöpü, süpürge bütüncül anlamıyla ilişkilidir. Zira süpürge temizleyici bir nesnedir. Bazı bölgelerde kişinin hastalıktan ve kötü ruhlardan arındırılması için üzeri süpürge ile süpürülüyor gibi yapılır. Büyüklük bir işlemle, kişi arındırılmaktadır. Dumanla tütsüleme uygulamalarında dumanın ateşle ilişkisi akla gelmektedir. Ateş ve duman arındırıcı bir özelliğe sahiptir.

Doğurması temenni edilen hayvanın boynuzlarına, başına veya boynuna elma veya elma dalı takılmasında elmanın doğurganlıkla ilişkilendirilmesi belirleyici olmaktadır. Öte yandan iğde ağacı örneğinde olduğu gibi elma ağacından alınan dallara, nazara karşı koruyucu bir özellik kazandırıldığı görülmektedir.

Halk hekimliği uygulamalarında da sıklıkla karşılaşılan sarımsağın kokusuyla kötü ruhları uzak tuttuğuna inanılmaktadır. Nazar ve kötü ruhlara karşı savunmada sarımsağın kullanımı dünya toplumları arasında son derece yaygın olup, kökenleri eski Mısır'a kadar gitmektedir³.

Bir başka savuşturucu nesne olarak karşımıza çıkan tavuk pisliği, tavuk bacağı ve tavuk kanı gibi nesnelerin büyüklük uygulamalarda bölgede sıkça tercih edildiği görülmektedir. Horozun ötüşü ile kötü/kötücül ruhların/varlıkların kaçışı arasında da bir bağ kurulmuş olmalıdır. Horoz kelimesi de doğrudan Mısır Güneş Tanrısı "Horus"tan gelir. Horozun ötüşü ile birlikte her yeri aydınlık kaplamaya ve gece ortaya çıkan kötücül varlıklar ortadan çekilmeye başlar. Bu bağlamda, tavuk pisliğinin de kötücül güçleri uzaklaştırmak gibi bir işlevinin olabileceğini düşünmek mümkündür.

Uygulamalardan bazılarında karşılaşılan yumurta ise, bolluğun, bereketin ve doğurganlığın (Mitolojiye göre evren, kozmik yumurtadan meydana gelmiştir.) simgesi olan tavuktan çıkması münasebetiyle bereketin ve doğurganlığın simgesidir. Büyüklük etkiler yaratması beklentisiyle gerçekleştirilen uygulamalarda haşlanmış yumurta kullanımı, bereketi arttırmaya yönelik bir düşüncenin ürünüdür⁴. Yedi yerden çıkan suyun toplanıp ineğe içirilmesi, suyun doğayı döllemesi ile ilişkili olmalıdır. Yer, dişidir ve erkek olarak kabul edilen göğün yağdırdığı yağmur suyu ile döllenir.

³ Sarımsağın çeşitli inanış ve düşünüş sistemleri içindeki yeri ile ilgili olarak bk. http://americanfolklore.net/folklore/2010/10/garlic_superstitions_folklore.html (Son Erişim Tarihi: 03.07.2014)

⁴ Yumurta ve boynuzun bereket ve doğurganlığı temsil eden simgeler olarak kabul edilmişlerine dönük bazı örnekler için bk. (Oğuz, 2002: 791-798).

Anadolu’da bağ, bahçe, ahır ve çardak gibi bereketi temsil eden mekânlara hayvan kafası asılmaktadır. Bu, hem bolluk ve bereketi arttırmak hem de bölgeyi kötücül varlıklardan uzak tutmak amacını taşır. Ağaca asılan hayvan kafası, aynı zamanda bir tür sunu (kurban) anlamına da gelmektedir.

Hayvanlara bağlanan nazarlıklarda yer bulan deniz kabukları, Hakaslara göre Umay’ı temsil eden nesnelere biridir. Beşiğe konulan deniz kabuğu, yenidoğanın Umay’a teslim edilmesi ve bu yolla kötülüklerden korunması anlamını taşımaktadır (Lvova ve diğerleri, 2013: 169). Benzer bir işlevi Anadolu’da insanlar ve hayvanlar merkezinde yapılan sağaltma uygulamalarında görebilmekteyiz.

Uygulamalar sırasında çatlatılan veya yedirilen tuz, Türk kültüründe bolluk ve bereketi simgelemenin yanı sıra, nazara karşı da güçlü bir savuşturucu olarak kabul edilmektedir⁵. Yaşar Kalafat, Türk halkları arasındaki nazar ve bereket temennili uygulamalarda tuzun kullanılmasına dönük bazı örnekleri şöyle anlatır: Altay Türklerinde yola çıkan kimsenin başı gövdesi kol ve bacakları etrafında tuz dolandırılır ve atılır. Bu esnada; “Yolun yahşi bolsun/Yolun açık bolsun. Yolunda kötü şeylere rastlamayasın.” gibi temennilerde bulunulur. Ayrıca uğursuzluğa uğrayan kimsenin etrafında veya başının çevresinde güneşin dönüş istikametinde tuz dolandırılır. Böylece musibetlerin def edildiğine inanılır. Türk kültür coğrafyasının Anadolu kesiminde nazara karşı korunmak ve nazardan, büyüden kurtulmak için tuz dolandırılıp fakire verilir. Kaza geçiren kimsenin de keza başında tuz dolandırılır (Kalafat, 2008: 452).

Çoğu zaman bereket, kimi zaman da nazar ve uğur vurguları içeren uygulamalara idrarıyla dâhil olan çocuk, geleneksel dünya görüşünü muhafaza eden topluluklarda, tam anlamıyla erginlenmemiş ve bu dünyaya özgü kültürel bir varlık halini almamış doğal bir varlık olarak kabul edilmektedir (Lvova vd. 2013: 196-197). Bu kabule göre, sahip olduğu vasıfla kirlenmemiş, kötülüklerle tanışmamış ve bunları kanıksamamış olan çocuğun idrarı, mekruh bir unsur olmaktan ziyade bir saçı unsuru olarak kabul görmüştür⁶.

Çiftleşmek isteyen ineğe ısırtılan ekmeğin çiftleşmek istemeyen ineğin ağzına konulması ise bütünüyle büyüklük bir işlem olup, çiftleşme istek ya da arzusunu çiftleşmek istemeyen hayvana geçirmeyi amaç edinmektedir. Birine ısırtılan ekmeğin bir başkasına yedirilmesi, tıpkı birine içirilen suyun geri kalanın bir başkasına içirilmesi örneğinde olduğu gibi, muhatabı arzulatmaya ya da istetmeye yönelik olduğunu da söyleyebiliriz.

İnanış, düşünüş kalıpları ve bileşenleri açısından değerlendirilmeye çalışılan bu uygulamaların benzerleri ile halk hekimliği uygulamalarında da karşılaşmak mümkündür. Geleneksel dünya görüşü içinde, hangi canlı türü olursa olsun ortaya çıkan hastalık gibi olumsuz durumlar, olumsuz güçlere sahip varlıkların, yaygın ifadeyle “kara iye”lerin, akınları olarak değerlendirilmiştir. Uygulama ve materyal benzerlikleri, geleneksel düşüncede tüm canlı türleri arasında anolojik bir ilişki kurulduğunu bir kez daha göstermektedir.

⁵ Tuzun Türk kültüründeki yeri ile ilgili olarak bk. (Elçin, 1966; Koca, 1977; Aça, 2001; Oğuz, 2002: 742-749; vd.)

⁶ Konuyu çocukların ergenlik dönemleri bağlamında değerlendiren Yaşar Kalafat (2010: 497), cinsiyet farkı gözetilmeksizin ergenlik çağına gelmiş çocukların bazı masumiyetlerini yitirmiş olarak algılandıklarını, bu sürece giren çocukların yaş dönümü ile adeta safiyet dönemini gerilerde bıraktıklarını ifade etmiştir. Aynı algi, ergenlik çağına gelmeden ölen çocuklara melek gözü ile bakılmasında etkili olmuştur.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde tespit edilen geleneksel veterinerlik uygulamalarından pek çoğunun nostaljik vurgular taşıyor olması bu uygulamaların sınırlarının giderek daralmakta olduğunu işaret etmektedir. Merkezinde hayvanların bulunduğu bakım ve üretim süreçleri azaldıkça bu süreçler içinde işlevsellikleri ile öne çıkan uygulamalar da donuklaşmaktadır. Bölgede hayvancılığın geçimlik bir model olarak tercih edilirliliği oldukça azalmış; sınırlı sayıdaki küçükbaş sürülerini sevk ve idare eden nitelikli çoban bulmak önemli bir sorun haline almıştır. Mevcut durum içinde meslek etrafında oluşan kültürel süreçlerin sürdürülebilmesi mümkün görünmemektedir. Genel kültürü besleyen önemli akımlardan biri olan bu geleneksel bilgi ve kültür şubesi tüm yapısal olumsuzluklara ve ilerlemiş yaşlarına rağmen yaylalarda veya evlerinin yanındaki damlarda hayvan beslemekte ısrarcı olan son nesil katılımcılarca yaşatılmaya çalışılmaktadır. İktisadi alanlarda yürürlüğe konulan uygulamaların nesillerdir süregelen kültürel süreçlere etkilerinin değerlendirilmesi önem taşımaktadır. Geleneksel dünya görüşünü temsil eden unsurların, toplumun ihtiyaç duyduğu değerlerin hatırlatılmasındaki işlevleri, yasa koyucuların duyabileceği ve itibar edebileceği usullerde kültür bilimciler tarafından ısrarla dile getirilmelidir.

Kaynaklar

Yazılı Kaynaklar

- Aça, Mehmet. (2001). "Türk Halk Geleneğinde Doğum Sonrası Uygulamalarına Bir Örnek: Tuzlama". *Millî Folklor*, 7 (52), 93-100.
- Boratav, Pertev Naili. (1994). *100 Soruda Türk Folkloru*. 3. b., İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Elçin, Şükrü. (1966). "Tuz-Ekmek Hakkı Deyimi Üzerine". *Reşit Rahmeti Arat İçin*, (164-170), Ankara: TKAE Yayınları.
- Kalafat, Yaşar. (2008). "Kosova ve Dünya Türk Gençlik Kurultayı Gözlemleri". *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 8, 437-476.
- Kalafat, Yaşar. (2010). "Destanî Katmanlaşma Sürecinde Türk Kültürlü Halklarda Kadın Teması İle İlgili İnançlar (Türk Halk İnançlarında Kadın)". *Türk Epik Enezesi İçinde Destan-VI. Uluslararası Folklor Konfransı (25-26 Noyabr 2010)*, (497-504), Bakü: Azerbaycan Milli Elmler Akademiyası Folklor İnstitutu.
- Koca, Salim. (1977). "Türklerde Tuz ve Ekmek Hakkı". *Millî Kültür*, 1 (7), 57-61.
- Küçük, Abanoz. (2014). *Giresun Çepnileri, Tarih-Halk Edebiyatı-Halkbilimi*. Ankara: Gece Kitaplığı Yayınları.
- Lvova, E. L. vd. (2013). *Güney Sibiry Türklerinin Geleneksel Dünya Görüşleri: Simge ve Ritüel*. (Çev.: Metin Ergun), Konya: Kömen Yayınları.
- Oğuz, Burhan. (2002). *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri-2/A (Tarım-Hayvancılık-Meteoroloji)*. İstanbul: Anadolu Aydınlanma Vakfı Yayınları.
- Soylu, Güner. (1982). "Prehistorik İnsanın Besin Kaynakları". *Antropoloji*, S. 11, 91-98.
- Zaman, Mehmet. (2000). "Tonya İlçesinde Oba-Yayla Yerleşmeleri ve Yaylacılık". *Doğu Coğrafya Dergisi*, C. 6, S. 3, 221-244.
- http://americanfolklore.net/folklore/2010/10/garlic_superstitions_folklore.html
(Son Erişim Tarihi: 03.07.2014)

Sözlü Kaynaklar

(Adı-Soyadı, Doğum Yeri ve Tarihi, Tahsili, Mesleği)

- KK-1: Kemal Çavdar, Trabzon/Tonya 1969, Ortaokul, Çiftçi
 KK-2: Emin Kahraman, Trabzon/Akçaabat 1953, İlkokul, Çoban
 KK-3: Ali Yıldırım, Trabzon/Tonya 1973, İlkokul, Çiftçi
 KK-4: Mehmet Durmuş, Trabzon 1967, İlkokul, Çiftçi.
 KK-5: Cemil Aydın, Trabzon/Maçka 1960, İlkokul, Kaloriferci-Çoban
 KK-6: Ayşe Maşalı, Rize 1955, Okuryazar, Ev Hanımı
 KK-7: İbrahim Varlı, Trabzon 1962, İlkokul, Emekli
 KK-8: Asiye Beşel, Trabzon/Tonya 1967, İlkokul, Ev Hanımı.
 KK-9: Salih Zaman, Trabzon/Tonya 1945, İlkokul, Çoban
 KK-10: Arif Sert, Giresun/Dereli 1954, İlkokul, Emekli
 KK-11: Ali Rıza Çömcüoğlu, Trabzon/Tonya 1988, Üniversite, Çiftçi
 KK-12: Muhammet Murat, Trabzon/Yomra 1949, İlkokul, Şoför
 KK-13: Mürsel Yaşkın, Giresun/Alucra 1948, İlkokul, Çiftçi
 KK-14: Türkan Yıldırım, Trabzon 1956, Okuryazar, Ev hanımı
 KK-15: Adnan Durmuş, Trabzon/Maçka 1952, Üniversite, Emekli
 KK-16: Şengül Doğan, Giresun/Dereli 1967, İlkokul, Ev hanımı
 KK-17: Şevki Yavuz, Giresun/Piraziz 1938, İlkokul, Çoban
 KK-18: Davut Tokdemir, Trabzon/Tonya 1965, Lise, Serbest Meslek
 KK-19: Besim Aygül, Giresun/Bulancak 1935, Okuryazar değil, Çoban
 KK-20: Uğur Bektaş, Trabzon/Tonya 1993, Üniversite, İşsiz
 KK-21: Mustafa Akaydın, Trabzon/Akçaabat 1963, Yüksekokul, Tekniker
 KK-22: Nazım Kuruca, Giresun/Tirebolu 1963, Üniversite, Akademisyen
 KK-23: Osman Öztürk, Trabzon/Maçka 1945, İlkokul, Çoban
 KK-24: Eyüp Soylu, Trabzon/Vakfikebir 1941, Okuryazar değil, Çoban
 KK-25: Mehmet Hancıoğlu, Trabzon/Araklı 1958, İlkokul, Kasap
 KK-26: Ali Kahraman, Trabzon/Akçaabat 1942, İlkokul, Çoban
 KK-27: Ayşe Akçay, Trabzon/Düzköy 1960, İlkokul, Ev hanımı
 KK-28: Celal Parlak, Trabzon/Sürmene 1952, Okuryazar, Çiftçi
 KK-29: Hüseyin Yılmaz, Giresun/Çanakçı 1957, İlkokul, Emekli
 KK-30: Hasan Çakmak, Giresun 1969, İlkokul, Çoban-Kasap
 KK-31: İsmail Durmuş, Trabzon/Maçka, 1978, İlkokul, Çoban
 KK-32: Fatma Aydın, Trabzon 1952, Okuryazar, Ev hanımı
 KK-33: Nurhayat Yılmaz, Trabzon 1963, İlkokul, Ev hanımı
 KK-34: Şaban Şahin, Trabzon/Yomra 1955, İlkokul, Çiftçi
 KK-35: Mehmet Durmuş, Trabzon 1967, İlkokul, Çiftçi.
 KK-36: Asiye Cora, Trabzon/Tonya 1960, Okuryazar, Ev hanımı
 KK-37: Emine Albayrak, Trabzon/Vakfikebir 1960, Okuryazar, Ev hanımı
 KK-38: Emine Alp, Trabzon/Vakfikebir 1940, Okuryazar değil, Ev hanımı
 KK-39: Ömer Yaylı, Trabzon/Arsin 1985, İlkokul, Çoban.
 KK-40: Hüsnü Kan, Rize/İkizdere 1923, İlkokul, Çoban
 KK-41: Asiye Parlak, Rize 1955, Okuryazar, Ev Hanımı
 KK-42: Hasibe Kırkaya, Rize 1961, İlkokul, Ev hanımı

- KK-43: Hüsniye Erkan, Trabzon/Vakfikebir 1945, Okuryazar, Ev hanımı
KK-44: Ayşe Canlı, Rize 1972, İlkokul, Ev hanımı
KK-45: Menşure Pala, Trabzon 1962, İlkokul, Ev hanımı
KK-46: Hüsniye Beşer, Trabzon 1967, İlkokul, Ev hanımı
KK-47: Nezafettin Kalaycı, Trabzon/Maçka 1941, Lise, Emekli
KK-48: Havva Karagüzel, Trabzon/Tonya 1926, Okuryazar değil, Ev Hanımı.
KK-49: Salih İsmail, Rize 1960, İlkokul, Çoban
KK-50: Selehattin Karali, Rize 1955, İlkokul, Emekli.
KK-51: Resul Paliç, Rize 1965, İlkokul, Esnaf
KK-52: Helime Zengin, Trabzon/Çarşıbaşı 1950, Okuryazar değil, Ev hanımı
KK-53: Gülen Aydın, Trabzon 1964, İlkokul, Ev hanımı
KK-54: Hava Aydın, Trabzon 1960, İlkokul, Ev hanımı
KK-55: Fatma Birinci, Trabzon/Tonya 1944, Okuryazar, Ev Hanımı
KK-56: Emine Üçüncü, Trabzon/Akçaabat-Arpacılı 1945, İlkokul, Ev hanımı
KK-57: Nuran Özdemir, Giresun/Dereli 1975, İlkokul, Ev hanımı
KK-58: Ayşe Ayhan, Giresun/Dereli 1982, Ortaokul, Ev hanımı
KK-59: Emin Avcı, Rize/İkizdere 1983, Ortaokul, Çoban
KK-60: Mustafa Atalay, Trabzon/Tonya 1973, Lise, Serbest Meslek
KK-61: Gülcan Darama, Giresun/Alucra 1975, İlkokul, Ev Hanımı
KK-62: Kemal Çavdar, Trabzon/Tonya 1969, Ortaokul, Çiftçi
KK-63: Halime Öksüz, Trabzon/Düzköy 1937, Okuryazar, Ev hanımı
KK-64: Emine Yüksel, Trabzon/Tonya 1965, İlkokul, Ev hanımı
KK-65: Halime Bezer, Rize 1955, Okuryazar, Ev hanımı
KK-66: Ayşe Sert, Giresun/Dereli 1947, Okuryazar değil, Ev hanımı
KK-67: Hatice Doğan, Giresun/Dereli 1933, Okuryazar değil, Ev hanımı
KK-68: Menşure Yılmaz, Trabzon 1942, Okuryazar değil, Ev hanımı
KK-69: Ayşe Doğru, Trabzon/Çarşıbaşı 1938, Okuryazar değil, Ev hanımı
KK-70: Arif Çömcü, Trabzon/Vakfikebir 1939, Okuryazar değil, Emekli
KK-71: Safiye Zengin, Trabzon/Çarşıbaşı 1956, İlkokul, Ev hanımı
KK-72: Müşerref Darama, Giresun/Alucra 1940, Okuryazar değil, Ev Hanımı
KK-73: Ahmet Ceylan, Rize/Kalkandere 1945, Okuryazar değil, Çiftçi
KK-74: Asiye Konaklı, Trabzon 1970, İlkokul, Ev hanımı
KK-75: Mehmet Ali Konaklı, Trabzon 1968, İlkokul, Çiftçi
KK-76: Nesibe Akdeniz, Trabzon/Düzköy 1938, Okuryazar değil, Ev hanımı
KK-77: Havva Ata, Trabzon/Düzköy 1964, İlkokul, Ev Hanımı
KK-78: Hatice Çoruh, Rize 1956, İlkokul, Ev Hanımı
KK-79: Mehmet Dalbastı, Rize 1929, Okuryazar değil, Çiftçi

Ekler

Anlatım örnekleri:

Rahmetli babama bobaannem bi gün mayaladı verdi eline bi bakraç yoğurt. Yolladı oni Hoca Boba'ya. Dedi oğa ki "Oğlum siğir rahatsızlandı, kan sağılıyi, kit da Hoca Boba okusun habu tuzi da versin sağa belki şifa olur hayvana." Rahmetli babam tuzi Hoca Bobanın eline verdi. Daha hiçbir şey demeden yani siğir kan sağılıyi demeden, Hoca Boba babama dedi ki "Sen kit eve oğlum siğiriğuz savdi, eyidir. Tuzi okumama kerek yok." Babam da şaşirdi kaldı bişey demeden Hoca Boba'nın siğirin hasta olduğunu bilmesine. Ama bi şet da diyemedi tabii. Döndi keldi eve dedi ki neneme "Nene ben Hoca Boba'ya tuzi vermağan durdum o dedi bağa ki 'Kit oğlum siğuruğuz savdi. Eyidir şindi. Daha kusur kalmadı onda.' Ben da döndüm keldim ama bi şey da anlamadım ama. Akşam oldı siğir keldi yaylımdan annem haman başladı oni sağmıya. Baktı ki kan da yok fitil da. Siğir savdi bi şesi kalmadı. Dedi kendi kendine ki ey Rabbil alemin Hoca Boba ne büyük hocadır bi lafılan savdidi hayvancuğumi. (KK-76)

Nazar sığırı kazana kor, uşağı da mezara kor. Gözün bir zehiri var. Kim ettiğini bilmesin. Edersun ona bi göz suyi. Her kimisa her kimisa göz etmiş gözi geri donsun dersin. Atarsın bir kömür suya her kimsa iner altına. Beş altı tane atarsın o suya. Undan sonra o göz suyun o sığıra içürsün o iyileşir. Mavi boncuk da göz içindir işte. İşlemes ata sığıra nazar. Sığırlar yüklü olmazlarsa tuz okuturlar hocalara. Getururlar eküze eküz ona bakmaz ise gözlenmiş derler. (KK-41)

Nazar olduğu zaman okirsın tütsü yaparsın onları. Ayete'l Kürsi yedi kere okunur. Üç kere felak, üç kere nas, ihlas sureleri okunur. Bir tas aliyosun bi de elinde maşa ateşten köz aliyosun. Ben sana diyorum ki mesela Mustafa buna nazar etti. Mustafa'nın adına bir köz aliyorsun ineğin karnına su tasını tutuyorsun közü içine atıyorsun. Buhar yapıp uçuyor nazar. Yedi isim sayıyorsun hayvanın etrafını tütsüliyorsun. Tütsülemeyi üç gün yapıyorsun. Ama hem de Kuran okuyarak. İşte böyle uçar gider. (KK-41)

Hayvanlar doğurur yanında başka bi inek doğurdusa basar oni o hayvan yüklü olmaz bida bende ananın ilgısıyım annemin ilk evladi benim en büyüğü. Bende çekerim oni kapının onune bi yumurta kırarım kafasına ineğin yuk alır, biz yuklu olur deruk. Ya da alı giderim onu bi açık alanda avattan geçiririm oni üç sefer basukluğ geçür. (KK-77)

İrfan mezreden geliyormuş. İnekleri köye getiriyordu. Duymaya Ahmet ile Ayı Osman (ikisi de nazarcı olarak bilinir) karşılaşmışlar, durup konuşmuşlar. Onları biraz geçtikten sonra ineklerden biri kayadan yuvarlanmış. İrfan hemen adamların peşinden gitmiş. İkisini da geri döndürmüş. "Bu ineği siz düşürdünüz, düşürdüğünüz gibi çıkarın" diye dayatmış İrfan. Duymayan Ahmet hayvanun yanına inmiş. Okumaya üflemeğe başlamış. Hayvan canlanmış, o kayaluktan kendisi çıkmış. (KK-79).